

11. *Олексієнко М.* Заощадження населення та операції банків з дорогоцінними металами // *Финансовые услуги*. — 1999. — № 3—4. — С. 39—46.
12. *Фатєєв М.* Світовий ринок дорогоцінних металів // *Вісник Національного банку України*. — 2005. — № 4. — С. 3—7.
13. *Фролова В.* Золотіє сети // *Експерт*. — 2006. — № 48. — С. 32—38.
14. *Юрченко О. М.* Відповідальність за злочини у сфері господарської діяльності: питання боротьби з організованою злочинністю // *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. — 2005. — № 12. — С. 34—35.
15. Інтернет ресурс «Україна в цифрах 2008—2009». — <http://www.minfin.gov.ua>.

Стаття надійшла до редакції 26.06.09.

УДК 346.546.4

О. Ю. Нечипоренко,
канд. екон. наук,
доцент кафедри правового регулювання
економіки,
І. Я. Загородня,
студентка 5-го курсу,
юридичний факультет,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ПРАВОВІ ЗАСАДИ БОРТЬБИ З КАРТЕЛЬНИМИ ЗМОВАМИ В УКРАЇНІ

У даній статті досліджується природа картельних змов, їх негативний вплив на економічний розвиток держави та визначається система боротьби з ними. У статті аналізуються недоліки конкурентного законодавства та наводяться можливі шляхи їх подолання.

Ключові слова: картельні змови, боротьба з картельними змовами, система заходів боротьби з картельними змовами, державний контроль, кримінальна відповідальність, міжнародна практика, удосконалення законодавства.

Економічна конкуренція, як гарантія економічного прогресу та розвитку суспільства, на сьогоднішній день потребує чіткого організаційно-правового захисту, що пов'язано зі зростанням таких негативних явищ, як картельні змови, зловживання монопольним становищем, порушення прав споживачів, обмежувальна та дискримінаційна діяльність суб'єктів господарювання тощо.

Картельні змови є одним із найнебезпечніших проявів обмежувальної ділової практики в підприємницькій діяльності, оскільки призводять до необґрунтованого підвищення цін, руйнують ринкові механізми, завдають шкоду споживачам та економіці загалом.

Під *картельними змовами* розуміють узгоджені дії, які полягають в укладенні угод у будь-якій формі, прийнятті об'єднаннями рішень у будь-якій формі, а також у будь-якій іншій узгодженій конкурентній поведінці юридичних осіб або фізичних осіб-підприємців, та призводять чи можуть призвести до недопущення, усунення чи обмеження конкуренції на ринку.

В українському законодавстві картельні змови мають назву *антиконкурентних узгоджених дій суб'єктів господарювання*.

Боротьба з картельними змовами посідає вагоме місце у багатьох правових системах світу і передбачає досить сувору відповідальність за їх вчинення. Аналіз припинених порушень конкурентного законодавства в Україні за останні 10 років свідчить про те, що картельні змови займають третє місце серед найпоширеніших порушень у сфері конкуренції, а тому *боротьба з ними є одним із пріоритетних напрямів діяльності органів Антимонопольного комітету України*. Так, у 2008 році кількість справ про порушення цього виду збільшилося порівняно з 2007 роком більше, ніж на 82,7 %, загальна кількість припинених порушень зростає з 139 до 254. Із числа виявлених та припинених у 2008 році випадків антиконкурентних узгоджених дій суб'єктів господарювання 25,6 % стосувалися встановлення цін, що є закономірним за умов цінових збурень на окремих ринках, які мали місце у звітному році. Спотворення результатів торгів стосувалися 11,4 % виявлених та припинених картельних змов суб'єктів господарювання. Усунення з ринків або обмеження доступу на них інших суб'єктів господарювання стосувалось 5,9 % виявлених порушень цього виду, розподілу ринків — 1,2 % [1]. Найпоширенішими картельні змови цінового характеру були на ринках паливно-енергетичного, агропромислового комплексів та на ринках пасажирських перевезень.

Все це свідчить про *актуальність теми даної статті*, спрямованої на дослідження особливостей та проблематику боротьби з картельними змовами, а також необхідність удосконалення окремих норм законодавства, що зобов'язує суб'єктів господарювання діяти із дотриманням правил конкуренції, а уповноваженим органам надасть можливість контролювати їх діяльність.

Проблемам протидії картельним змовам приділили увагу багато вітчизняних та зарубіжних науковців, серед яких: З. Борисенко, С. Валітов, О. Каштанов, О. Костусєв, В. Лагутін, А. Медведєв, О. Мельниченко, Н. Санахметова, К. Тотєв, Т. Удалов та ін.

Що стосується визначення поняття *боротьби з картельними змовами суб'єктів господарювання*, то під ним слід розуміти систему організаційно-правових заходів і процедур, спрямованих на попередження, виявлення та припинення уповноваженими органами державної влади узгоджених дій суб'єктів господарювання, які призвели або можуть призвести до недопущення, усунення чи обмеження конкуренції на ринку.

Правові засади боротьби з картельними змовами закріплені у ГК України, КУпАП, Законі України «Про захист економічної конкуренції», «Про Антимонопольний комітет України», Постанові Кабінету Міністрів України № 219 «Про затвердження Порядку надання Кабінетом Міністрів України дозволу на узгоджені дії, концентрацію суб'єктів господарювання», Розпорядженні Антимонопольного комітету України № 26-р «Про затвердження Положення про порядок подання заяв до органів Антимонопольного комітету України про надання дозволу на узгоджені дії суб'єктів господарювання» та інших нормативних актах.

Проаналізувавши чинне законодавство та деякі наукові праці, можна виділити таку *систему боротьби з картельними змовами*, яка включає у себе наступні заходи:

• ***попереджувальні (превентивні) заходи, спрямовані на запобігання картельним змовам:***

1) *встановлення системи контролю* за узгодженими діями суб'єктів господарювання у вигляді попереднього надання дозволу на узгоджені дії, які призвели або можуть призвести до недопущення, усунення чи обмеження конкуренції, надання попередніх висновків стосовно таких дій, а також надання висновків щодо відповідності узгоджених дій суб'єктів господарювання вимогам Закону України «Про захист економічної конкуренції» тощо. Слід зазначити, що контроль є важливим елементом державного управління у сфері конкуренції, за допомогою якого забезпечується своєчасність внесення коректив в управлінську діяльність, отримання інформації про реальний стан розвитку та функціонування конкуренції в країні, виявлення порушень конкурентного законодавства та відхилень від встановлених стандартів і правил, а також прийнятих управлінських рішень [2];

2) *законодавче закріплення винятків із заборони вчинення антиконкурентних узгоджених дій.* Так, майже в усіх конкурентних законодавчих актах світу реалізовано принцип, за яким антиконкурентні узгоджені дії є забороненими та можуть бути дозволені лише як виняток [3]. Такий підхід застосовано й у Законі України «Про захист економічної конкуренції», де статтями 7—9 дозволяються узгоджені дії малих або середніх підприємств щодо спільного придбання товарів, які не призводять до суттєвого обмеження конкуренції та сприяють підвищенню конкурентоспроможності малих або середніх підприємств; узгоджені дії щодо постачання чи використання товарів, якщо учасник узгоджених дій стосовно іншого учасника узгоджених дій встановлює обмеження на використання поставлених ним товарів чи товарів інших постачальників; придбання в інших суб'єктів господарювання або продаж іншим суб'єктам господарювання чи споживачам інших товарів тощо; та узгоджені дії стосовно передачі прав інтелектуальної власності або стосовно використання об'єкта права інтелектуальної власності в тій частині, в якій вони обмежують у здійсненні господарської діяльності сторону угоди, якій передається право, якщо ці обмеження не виходять за межі законних прав суб'єкта права інтелектуальної власності [4]. Ще одна група винятків передбачена статтею 10 Закону України «Про захист економічної конкуренції», де, зокрема, зазначається, що можуть бути дозволені органами Антимонопольного комітету України антиконкурентні узгоджені дії, якщо їх учасники доведуть, що вони сприяють: вдосконаленню виробництва, придбанню або реалізації товару; техніко-технологічному, економічному розвитку; розвитку малих або середніх підприємств; оптимізації експорту чи імпорту товарів; розробленню та застосуванню уніфікованих технічних умов або стандартів на товари; раціоналізації виробництва [5];

3) *забезпечення ефективної цінової політики держави* [6]. Так, держава може захистити інтереси споживачів від надмірного зростання цін шляхом встановлення їх максимальних чи мінімальних розмірів. До того ж, щоб запобігти необґрунтованому підвищенню цін суб'єктами узгоджених дій, держава, в особі її органів, повинна проводити щоденний моніторинг цін на споживчому ринку, тобто досліджувати цінову ситуацію на ринку, розвиток її динаміки, аналізувати та визначати тенденції її впливу на перебіг інфляційних процесів у регіонах України та в державі у цілому;

4) *стимулювання розкриття фактів картельних змов шляхом:*

— по-перше, звільнення від відповідальності особи у разі добровільного розкриття нею картельних змов. При цьому, вона має надати докази змови на підставі відомостей, що є у неї, або до яких вона має вільний доступ, та вжити ефективних заходів для припинення правопорушення у вигляді антиконкурентних узгоджених дій. Недоліком українського законодавства з даного питання є те, що воно не звільняє від відповідальності ініціаторів чи осіб, що забезпечували керівництво антиконкурентними узгодженими діями, і тим самим зменшуються шанси розкриття картельних змов. Слід зазначити, що звільнення суб'єкта господарювання та його посадових осіб від передбачених антимонопольним законодавством санкцій не може бути підставою для звільнення від кримінальної відповідальності осіб, винних у злочині, передбаченому статтею 228 Кримінального кодексу України: «Примушування до антиконкурентних узгоджених дій» [7];

— по-друге, виплати винагороди третім особам за надання інформації щодо існування антиконкурентних угод між суб'єктами господарювання. Даний захід не має законодавчого закріплення в нашій державі, проте є досить ефективним та прагматичним методом боротьби з картельними змовами у багатьох країнах світу [8]. Основною перевагою такого методу є те, що завдяки притаманному йому матеріальному стимулу, який безпосередньо спонукає до розкриття антиконкурентних узгоджених дій, вони сприяють виявленню їх складних та прихованих форм, які за звичайних умов (самими лише силами регуляторних органів) було б надзвичайно важко виявити та розслідувати. Такий захід широко використовується у ряді іноземних держав, таких як Великобританія, Корея, Швейцарія. У *Великобританії*, наприклад, була запроваджена програма винагороди фізичним особам за донесення про картельні змови. Так, Офіс справедливої торгівлі Великобританії (OFT) пропонує винагороду індивідам, які не брали участі у створенні картелю, у сумі до 100 тисяч фунтів стерлінгів за інформацію щодо діяльності картелів, забезпечуючи їм повну анонімність. Сума винагороди залежить від таких чинників, як: цінність інформації; відвернена шкода споживачам та економіці, інформації; зусилля індивіда для здобуття інформації; ризик, понесений індивідом заради здобуття інформації тощо [9].

Запровадження такої програми планується в Росії, Україні та ще багатьох країнах світу;

5) надання рекомендації щодо попередження вчинення порушень суб'єктами господарювання, їх об'єднаннями. Прикладом такого заходу боротьби з антиконкурентними узгодженими діями може бути рекомендація групі суб'єктів господарювання утриматися від необгрунтованого підвищення цін, дотримуватися вимог чинного законодавства під час прийняття рішення щодо створення суб'єктів господарювання тощо;

б) погодження з органами Антимонопольного комітету України правил професійної етики у конкуренції для відповідних сфер підприємницької діяльності, певних галузей економіки [10], що дає змогу певним чином контролювати діяльність суб'єктів господарювання та є додатковою гарантією запобігання вчинення ними порушень конкурентного законодавства у вигляді антиконкурентних узгоджених дій;

• **каральні та відновлювальні заходи, спрямовані на покарання винних осіб, відновлення прав тих осіб, які зазнали шкоди внаслідок антиконкурентних узгоджених дій суб'єктів господарювання, та відновлення стимулюючої функції економічної конкуренції:**

— встановлення відповідальності за картельні змови у вигляді накладення штрафних санкцій на підприємства-правопорушників, а також адміністративних штрафів на їх керівників, відшкодування завданої шкоди, вилучення незаконно одержаного прибутку в судовому порядку тощо. Тобто, українське законодавство передбачає адміністративну і господарську відповідальність за картельні змови.

Найпоширенішим видом відповідальності за картельні змови є штраф. У міжнародній практиці тенденція застосування високих штрафів за участь у картельній змові постійно зростає. Так, на сьогоднішній день, найбільші штрафи за участь у картельній змові сягають приблизно 500 млн доларів у США, а в ЄС — більше 900 млн євро. Зрозуміло, що навіть для великих транснаціональних корпорацій штраф такого розміру є вельми істотним і досить сильно впливає на рішення щодо утворення картелю [11].

В Україні найбільший розмір штрафу за картельні змови сягнув суми в 1 млн грн. У 2008 році найбільший штраф у сумі 605 тис. грн був накладений на ТОВ «Гранд Принт Україна», ТОВ «Ностра Комунікація», ТОВ «Рекламне агентство «Медіа-Нова», ТОВ «Талісман ЛТД». У загальному за 2003—2008 роки Антимонопольним комітетом України за картельні змови було накладено штрафи, які сумарно становлять більше 85 млн грн [12].

Кримінальна відповідальність за картельні змови існує у до-сить багатьох країнах світу, зокрема, в Канаді, США, Німеччині, Ірландії, Словаччині, Південній Кореї та Великобританії. Що стосується законодавства України, то на сьогоднішній день кри-мінальної відповідальності за картельні змови не передбачено, хоча питання щодо її введення гостро постало в нашій державі. Серед науковців думки щодо введення кримінальної відповідаль-ності розділилися. Так, О. І. Мельниченко виступає за введення кримінальної відповідальності посадових осіб суб'єктів господа-рювання за порушення конкурентного законодавства у вигляді антиконкурентних узгоджених дій, а також зазначає, що в разі виявлення таких дій, кримінальна відповідальність має наступати незалежно від суми збитків, які були ними нанесені. О. Субботін також позитивно оцінює введення кримінальної відповідальності, адже «це є достатньо ефективним методом стримування від по-рушення законів. Проте ефективність стримування напряму за-лежить від механізму реалізації методу: виявлення порушень, їх фіксації, належного розслідування справ, прийняття рішень у них тощо» [13]. Протилежної думки притримується І. Мудрий, який вважає, що в результаті введення кримінальної відповідальності у чиновників з'являться важелі додаткового тиску на бізнесменів. Так, сьогодні підприємство може продовжувати роботу в період проведення антимонопольного розслідування, а після прийняття закону про внесення змін до Кримінального кодексу паралельно з антимонопольним розслідуванням, яке проводитиметься органи-ми Антимонопольного комітету України, силові структури мати-муть можливість порушити кримінальну справу стосовно право-порушника. Не виключений той факт, що в якості превентивного заходу для керівника буде обраний арешт, а в результаті цього підприємство може зупинитися. Тому підприємцям буде вигід-ніше укласти «мирну» угоду з чиновниками на «певну суму», аніж нести збитки від зупинки виробництва [13]. Тобто, І. Муд-рий вважає, що запровадження кримінальної відповідальності є спробою чиновників створити неринковий механізм контролю за цінами на товари і послуги, що лише призведе до зростання ко-рупції у цій сфері.

Аналогічної думки притримується О. Абарінов, який вважає, що введення кримінальної відповідальності за антиконкурентні узгоджені дії є спробою чиновників створити механізми регулю-вання економічних процесів поліцейськими методами. Він ствер-

джує, що «Антимонопольному комітету України необхідно забезпечити відкритість системи розрахунку адміністративних штрафів, а не вводити кримінальну відповідальність для директорів компаній» [13].

На нашу думку, віднесення антиконкурентних змов до категорії злочинів і встановлення винним фізичним особам адекватної кримінальної відповідальності за участь у них, забезпечить підвищення ефективності виявлення та припинення найбільш суспільно небезпечних проявів таких дій, а також сприятиме запобіганню їх вчиненню. Ще одним фактором, який свідчить про важливість введення кримінальної відповідальності за картельні змови, є те, що виявлення та припинення найнебезпечніших проявів антиконкурентної поведінки вимагає застосування особливих методів розслідування, зокрема, використання оперативнорозшукових заходів і засобів, які можна застосовувати лише для пошуку і фіксації даних про протиправні діяння, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України.

Враховуючи негативний вплив картельних змов на економічну стабільність і безпеку держави та недосконалість конкурентного законодавства України, задля ефективної боротьби з ними необхідно здійснити такі заходи:

— внести зміни до Закону України «Про захист економічної конкуренції» у частині звільнення від відповідальності не лише учасників картельних змов, а й їх ініціаторів та осіб, що забезпечували керівництво антиконкурентними узгодженими діями, що збільшить шанси на розкриття таких порушень; а також, керуючись міжнародним досвідом, розробити програму виплати винагороди третім особам за надання інформації щодо діяльності картелів;

— посилити відповідальність за картельні змови, а саме, ввести в Кримінальний кодекс України норму, яка б передбачала відповідальність посадових осіб суб'єктів господарювання не лише за примушування до антиконкурентних узгоджених дій, а й за сам факт картельної змови. При цьому необхідно розробити механізм виявлення та припинення таких дій шляхом введення у Закон України «Про Антимонопольний комітет України» норми, яка б визначила ряд повноважень органів Комітету, необхідних для розслідування діяльності картелів, та механізм співпраці Антимонопольного комітету з іншими державними органами, оскільки при розслідуванні картельних змов він міг би розраховувати на допомогу таких органів;

— у разі введення кримінальної відповідальності посадових осіб підприємств за картельні змови, розмежувати межі адміністративної та кримінальної відповідальності, взявши за основу кількість чи вартість реалізованих при здійсненні заборонених дій товарів (робіт) чи послуг, розмір незаконно одержаної виручки чи прибутку тощо;

— ввести в Закон України «Про захист економічної конкуренції» норму, яка б містила перелік обтяжуючих та пом'якшуючих обставин, що враховуються органами Антимонопольного комітету України при розгляді справи про порушення законодавства про захист економічної конкуренції у вигляді картельних змов;

— посилити контроль за діяльністю суб'єктів господарювання з метою попередження їх участі в картельних змовах.

Підсумовуючи усе сказане, найпродуктивнішими засобами боротьби з картельними змовами, на нашу думку, є застосування заходів юридичної відповідальності та посилення державного контролю за здійсненням дій у сфері конкуренції, адже реалізація органами Антимонопольного комітету України функцій контролю за узгодженими діями є однією із гарантій попередження вчинення картельних змов, а застосування заходів юридичної відповідальності до правопорушників забезпечує відновлення порушених прав споживачів та основних функцій економічної конкуренції.

Проте, слід зазначити, що лише комплексне застосування заходів боротьби з картельними змовами та удосконалення конкурентного законодавства створять в Україні сприятливі умови для функціонування суб'єктів господарювання, розвитку економічної конкуренції та ринкових відносин, забезпечать належну конкурентоспроможність національної економіки та підвищать добробут громадян країни.

Література

1. Звіт Антимонопольного комітету України за 2008 рік: Офіційний веб-сайт Антимонопольного комітету України: www.amc.gov.ua
2. *Медведев А.* Особливості становлення та розвиток законодавства про захист економічної конкуренції // Підприємництво, господарство і право. — 2008. — № 2. — С. 11.
3. Закон України «Про захист економічної конкуренції»: Коментар на основі порівняльного аналізу з правилами конкуренції ЄС. — К.: Альфа-Прайм, 2006. — С. 140.

4. Закон України від 11 січня 2001 року «Про захист економічної конкуренції» // Відомості Верховної Ради (ВВР). — 2001. — № 12. — Ст. 64.
5. Там само.
6. *Удалов Т. Г.* Конкурентне право України: Навчальний посібник. — К.: Школа, 2004. — С. 56.
7. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України: 6-е вид., переробл. та доповн. / За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. — К.: Юридична думка, 2009. — С. 679.
8. *Мальський О., Бойчук О.* Як боротися з картелями? Міжнародний досвід та українські перспективи // Дзеркало тижня. — № 35 (714). — 20—26 вересня 2008: www.dt.ua
9. Там само.
10. *Медведев А.* Особливості становлення та розвиток законодавства про захист економічної конкуренції // Підприємництво, господарство і право. — 2008. — № 2. — С. 13.
11. *Мальський О., Бойчук О.* Як боротися з картелями? Міжнародний досвід та українські перспективи // Дзеркало тижня. — № 35 (714). — 20—26 вересня 2008: www.dt.ua
12. Звіт Антимонопольного комітету України за 2008 рік: Офіційний веб-сайт Антимонопольного комітету України: www.amc.gov.ua
13. *Лянной І.* Тюремна угода // Фінанси України. — 2009: www.finance.ua

Стаття надійшла до редакції 05.07.09.

УДК 347.136

Н. А. Скрицька,
асистент кафедри міжнародного
та європейського права,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

РЕКЛАМА: ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ

Стаття присвячена вивченню та аналізу різноманітних підходів до визначення поняття реклами, які запропоновані дослідниками, науковцями та нормативно-правовими актами. За результатами дослідження зроблено висновок, що поняття реклами є комплексним, відображає різноманітні сфери людської діяльності і наукового пізнання.

Ключові слова: реклама, рекламна діяльність, інформація, особа, товар.

Реклама в сучасному світі — це справжній автопортрет суспільства, відображення суспільних настроїв, симпатій та фобій,